АНОТАЦІЯ

Мамедов Р.А. Кримінально-правова політика у сфері охорони довкілля: імплементація законодавства ЄС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України, м. Івано-Франківськ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, з урахуванням проблем імплементації законодавства Європейського Союзу, у ході якого досліджено проблемні питання вітчизняної кримінально-правової політики в означеній сфері, проведено аналіз історичних етапів становлення норм кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля на теренах нашої держави, проаналізовано дійсний стан протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля кримінально-правовими засобами, надано характеристику кримінально-правовій політиці ЄС у даній сфері, а також досліджено стан імплементації законодавства ЄС з питань охорони довкілля. Разом з тим, у дисертації визначено основні шляхи вдосконалення діяльності уповноважених органів та осіб на напрямку впровадження ефективної кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля з урахуванням позитивного досвіду європейських країн, а також взятих Україною зобов’язань щодо імплементації законодавства ЄС у даній сфері.

Перший розділ дослідження присвячений аналізу стану наукової розробки проблем протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля кримінально-правовими засобами, характеристиці основних історичних етапів впровадження правових норм, як складових частин державної кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, на теренах нашої держави, аналізу основних ознак кримінальних правопорушень проти довкілля, підходам до їх класифікації, місцю вказаних статей серед інших норм Кримінального кодексу України.

Так, у даному розділі зосереджено увагу на проблемних питаннях визначення понятійного апарату досліджуваної теми, проведено розмежування між поняттями «злочин» та «кримінальне правопорушення», доведено доцільність використання терміну «довкілля» на противагу поняттю «екологія».

Крім того, за наслідками комбінування позицій науковців та правових норм, закріплених у вітчизняних нормативно-правових актах, запропоновано авторський підхід до визначення понять «кримінальні правопорушення проти довкілля», «протидія кримінальним правопорушенням проти довкілля кримінально-правовими засобами».

Також, у розділі відображено авторський підхід до визначення основних історичних етапів виникнення та становлення правових норм, що регулювали питання кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень проти довкілля на теренах нашої держави. При цьому, періодизацію проведено з урахуванням історичного факту перебування різних територій нашої держави під владою різних держав та державних утворень, які мали свої особливі механізми притягнення осіб до кримінальної відповідальності.

Крім того, охарактеризовано основні ознаки родового об’єкту кримінальних правопорушень проти довкілля, проаналізовано різні підходи до класифікації кримінальних правопорушень даної категорії, а також запропоновано авторський підхід до класифікації кримінальних правопорушень проти довкілля, який значно полегшить процес визначення вірної правової кваліфікації кримінальних правопорушень даної категорії. Таку класифікацію проведено з урахуванням аналізу як Розділу VIII КК України «Кримінальні правопорушення проти довкілля», так й інших розділів Кодексу, які передбачають кримінальну відповідальність за суспільно-небезпечні діяння, які прямо чи опосередковано завдають (можуть завдавати) шкоди довкіллю.

Одночасно, у даному розділі зроблено висновки про необхідність приведення у відповідність понятійного апарату з питань протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, врахування історичного досвіду притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень

проти довкілля на теренах нашої держави, а також про необхідність внесення змін до чинного КК України шляхом доповнення статей, що не відносяться до Розділу VIII, кваліфікуючими ознаками стосовно завдання шкоди довкіллю, а також передбачення додаткових видів відповідальності у виді відновлення довкілля до попереднього стану, відшкодування шкоди довкіллю шляхом покращення його стану власними засобами та за власний кошт правопорушника тощо.

У другому розділі дисертації наведено основні ознаки кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, її джерела та принципи, визначено її місце у системі державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, взаємозв'язок з іншими підсистемами. Одночасно, враховано особливе місце даного виду державної політики, який перебуває на стику: державної політики у сфері охорони довкілля та кримінально-правової політики в цілому. Відтак, кримінально-правова політика у сфері охорони довкілля увібрала в себе ознаки та принципи, притаманні вказаним видам політики, серед яких принцип державної політики у сфері охорони довкілля - «забруднювач платить».

Третій розділ дослідження присвячений аналізу основних аспектів кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля ЄС та його країн-учасниць. Зокрема, проаналізовано основні аспекти політики ЄС у сфері охорони довкілля та її кримінально-правової складової, основні джерела такої політики, охарактеризовано особливості притягнення до кримінальної відповідальність за вчинення суспільно-небезпечних діянь проти довкілля в окремих країнах ЄС, серед яких, зокрема Іспанія, Італія, Литва та інші.

Крім того, проведено аналіз стану імплементації законодавства ЄС у сфері охорони довкілля, починаючи з 1991 року, запропоновано авторський підхід до визначення періодизації імплементації законодавства ЄС у даній сфері на: 1) період до укладення Угоди про Асоціацію та 2) період після укладення Угоди про Асоціацію. При цьому, виснувано, що питанню суто кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля, ні в програмних вітчизняних нормативно-правових актах, ні в укладених Угодах з ЄС достатньої уваги не приділено.

Також, у даному розділі проаналізовано Директиви ЄС у сфері притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень проти довкілля, та запропоновано внести зміни до КК України шляхом доповнення КК України складами кримінальних правопорушень, передбачених Директивою ЄС 2024/1203, а також доповнення санкцій статей КК України додатковими покараннями у виді: позбавлення можливостей фінансування з коштів державного та місцевого бюджету (участь в програмах отримання грантів, публічних закупівлях тощо), анулювання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів; публікація судового рішення про притягнення до кримінальної відповідальності у місцевих чи загальнодержавних засобах масової інформації.

Одночасно, запропоновано передбачити в КК України підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, серед яких: відновлення довкілля, виплати компенсації за завдану шкоду тощо.

Крім того, запропоновано застосувати досвід Італійської Республіки щодо притягнення до відповідальності юридичної особи у разі доведення факту вчинення кримінального правопорушення проти довкілля в її інтересах. З цією метою, констатовано необхідність внесення змін до ст. 96-3 КК України стосовно визначення підставами для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля в інтересах цих юридичних осіб.

Ключові слова: охорона навколишнього природного середовища, довкілля, протидія кримінальним правопорушенням проти довкілля, кримінально-правова політика, політика у сфері охорони довкілля, кримінальні правопорушення проти довкілля, кримінально-правова політика у сфері охорони довкілля, політика Європейського Союзу у сфері охорони довкілля, законодавство Європейського Союзу, кримінально-правова політика Європейського Союзу, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, директива, державна програма, цільова програма.

SUMMARY

Mamedov R.A. Criminal law policy in the field of environmental protection: implementation of EU legislation. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Carpathian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of criminal law policy in the field of environmental protection, taking into account the problems of implementing European Union legislation, during which problematic issues of domestic criminal law policy in the area were investigated, an analysis of the historical stages of the formation of norms of criminal liability for committing criminal offences against environment in our country was conducted, the current state of fight against crimes against the environment in our country was conducted, the current state of the fight against crimes against the environment by means of criminal was analyzed, the EU criminal law policy in this area was characterized, and the state of implementation of EU legislation on environmental protection was also investigated. At the same time, the dissertation identifies the main ways to improve the activities of authorized bodies and individuals towards the implementation of effective criminal law policy in the field of environmental protection, taking into account the positive experience of European countries, as well as the obligations assumed by Ukraine regarding the implementation of EU legislation in this area.

The first section of the study is devoted to the analysis of the state of scientific development of the problems of combating criminal offenses against the environment by criminal law means, the characteristics of the main histirical stages of the implementation of legal norms as components of the state criminal law policy in the field of environmental protection on the territory of our state, the analysis of the main features of criminal offences against the environment, approaches to their classification, the place of the specified articles among other norms of the Criminal Code of Ukraine.

Therefore, this section focuses on the problematic issues of defining the conceptual apparatus of the topic under study, distinguishes between the concepts of “crime” and “criminal offence”, and also proves the appropriateness of using the term “environment” as opposed to the concept of “ecology”.

In addition, as a result of combining the positions of scientistic and legal norms enshrined in domestic regulatory legal acts, an author’s approach to defining the concepts of “criminal offences against the environment” and “countering criminal offences against the environment by criminal legal means” was proposed.

The section also reflects the author’s approach to determining the main historical stages of the emergence and formation of legal norms that regulated the issue of criminal liability for committing environmental offenses in our country. At the same time, the periodization was carried out taking into account the historical fact that different territories of our country were under the rule of different states and state formations, which had their own special mechanisms for bringing individuals to criminal liability.

In addition, the main features of the generic object of criminal offenses against the environment are characterized, various approaches to the classification of criminal offenses of this category are analyzed, and the author's approach to the classification of criminal offenses against the environment is proposed, which will greatly facilitate the process of determining the correct legal qualification of criminal offenses of this category. Such classification was carried out taking into account the analysis of both Section VIII of the Criminal Code of Ukraine "Criminal Offenses against the Environment" and other sections of the Code, which provide for criminal liability for socially dangerous acts that directly or indirectly cause (may cause) harm to the environment.

At the same time, this section draws conclusions on the need to harmonize the conceptual apparatus for combating criminal offenses against the environment, taking into account the historical experience of bringing to criminal liability for committing criminal offenses against the environment in our country, as well as the need to amend the current Criminal Code of Ukraine by supplementing articles that do not belong to

Section VIII with qualifying features regarding causing harm to the environment, as well as providing for additional types of liability in the form of restoring the environment to its previous state, compensating for harm to the environment by improving its condition with one's own means and at the expense of the offender, etc.

The second section of the dissertation presents the main features of criminal law policy in the field of environmental protection, its sources and principles, determines its place in the system of state policy in the field of combating criminal offenses against the environment, and its relationship with other subsystems. At the same time, the special place of this type of state policy, which is at the junction of state policy in the field of environmental protection and criminal law policy in general, is taken into account. Thus, criminal law policy in the field of environmental protection has absorbed the features and principles inherent in the specified types of policies, in particular the principle of state policy in the field of environmental protection - "the polluter pays".

The third section of the study is devoted to the analysis of the main aspects of the criminal law policy in the field of environmental protection of the EU and its member states. In particular, the main aspects of the EU policy in the field of environmental protection and its criminal law component, the main sources of such policy are analyzed, and the features of criminal liability for committing socially dangerous acts against the environment in individual EU countries, in particular in Spain, Italy, Lithuania and others, are characterized.

In addition, an analysis of the state of implementation of EU legislation in the field of environmental protection was conducted, starting from 1991, and an author's approach was proposed to determine the periodization of the implementation of EU legislation in this area for: 1) the period before the conclusion of the Association Agreement and 2) the period after the conclusion of the Association Agreement. At the same time, it was concluded that the issues of purely criminal law policy in the field of environmental protection were not given sufficient attention either in the programmatic domestic regulatory legal acts or in the concluded Agreements with the EU.

This section also analyzes EU Directives in the field of criminal prosecution for environmental offenses, and proposes to amend the Criminal Code of Ukraine by

supplementing the Criminal Code of Ukraine with the list of criminal offenses provided for by EU Directive 2024/1203, as well as supplementing the sanctions of the articles of the Criminal Code of Ukraine with additional penalties in the form of: deprivation of funding opportunities from state and local budgets (participation in grant programs, public procurement, etc.), cancellation of permits for the special use of natural resources; publication of the court decision on criminal prosecution in local or national media.

At the same time, it is proposed to provide in the Criminal Code of Ukraine the grounds for exemption from criminal liability for committing criminal offenses against the environment, in particular: environmental restoration, payment of compensation for damage caused, etc.

In addition, it is proposed to apply the experience of the Italian Republic in bringing a legal entity to responsibility in the event of proven fact of committing a criminal offense against the environment in its interests. For this purpose, it is noted that it is necessary to amend Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine to determine the grounds for applying criminal law measures to legal entities as committing criminal offenses against the environment in the interests of these legal entities.

Keywords: environmental protection, environment, combating criminal offences against the environment, criminal law policy, environmental policy, criminal offenses against the environment, criminal law policy in the field of environmental protection, European Union environmental policy, European Union legislation, criminal law policy of the European Union, Association Agreement between Ukraine and the EU, directive, state program, target program.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Мамедов Р.А. Особливості визначення правової кваліфікації та класифікація кримінальних правопорушень проти довкілля. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 4.

DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.17

URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344032/331718

2. Мамедов Р.А. Сутність кримінально-правової політики у сфері охорони довкілля. *Наукові праці НУ ОЮА. 2025.*

DOI: https://doi.org/10.32782/npnuola.v37.2025.10

URL: http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom37/37_2025.pdf

3. Мамедов Р.А. Директиви Європейського Союзу у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Альманах міжнародного права. 2025. Випуск 34.*

DOI: https://doi.org/10.32782/ILA.2025.34.02

URL: https://inlawalmanac.mgu.od.ua/v34/4.pdf

Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Мамедов Р.А. Висновки Верховного Суду у справах про кримінальні правопорушення проти довкілля. Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 80: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 12 – 13 лютого 2026 р.)/ редкол.: О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль 2026. с. 41-44.

URL: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4371.

5. Мамедов Р.А. Види додаткової кримінальної та некримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля. Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 лютого 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026, с. 105-107.

URL:http://lviv-forum.inf.ua/save/2026/19-20.02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf